

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az
Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-
16-2016-00014

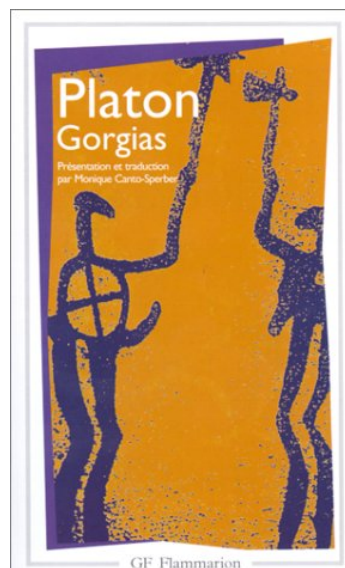
FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

4. TÉMA

Dr. habil. Mogyoródi Emese

4. Téma

Gorgiasz

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

4. TÉMA: *Gorgiasz*

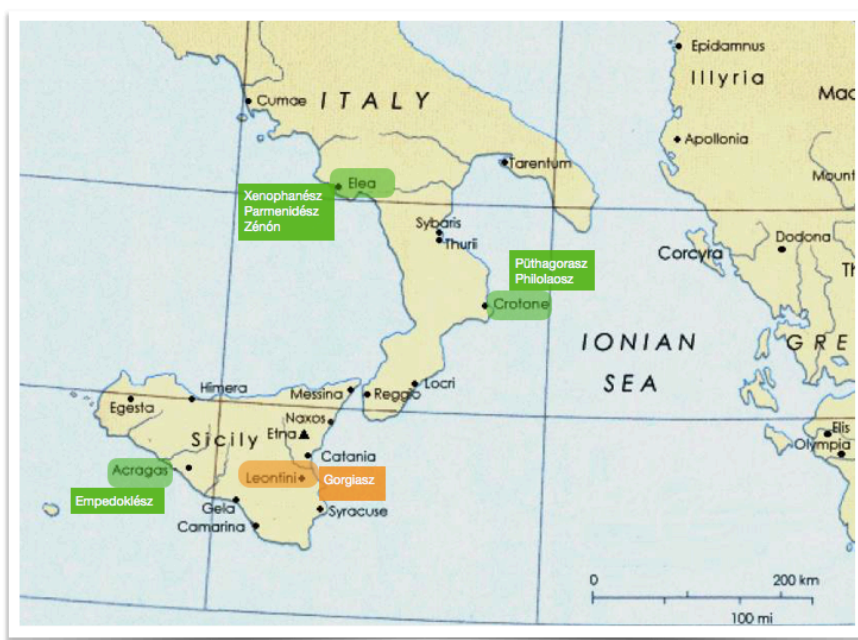
Dr. habil. Mogoródi Emese

1. Lecke Bevezetés

10 – 15
PERC

Gorgiasz (kb. 485/80-380) a szicíliai Leontinoi (görög gyarmat) polgára volt, a **szónoklás ősatya és nagymestere**. Tanítványai közé tartozik számos, kiemelkedő filozófus és szónok (Empedoklész, Iszokratész, Pólosz) (lásd: **2.Téma, 4. Lecke**).

Mivel életére és műveire vonatkozóan csak későbbi tudósításokból, illetve töredékekből szerezhetünk tudomást, **Platón tanúságtétele rá vonatkozóan fontos forrásunk**, elsősorban a *Gorgiasz* című dialógusa.

Platón célja azonban nem az, hogy hitelesen tudósítson a történeti Gorgiasz tanításairól, vagy személyiségéről, hanem hogy dramatizálva bemutassa tanításainak gyakorlati következményeit, és az olvasóban felélessze az ezekkel kapcsolatos kritikai gondolkodást.

Ez világosan megmutatkozik abban, hogy Szókratész három beszélgetőpartnerének (Gorgiasz, Pólosz, Kalliklész) álláspontja hasonlóságokat mutat, ugyanakkor egyre radikálisabb változatban jelenik meg, amelyek attól függetlenül érdekesek a megfontolásra és a kritikai értékelésre, hogy történetileg mennyire hitelesek.

Pólosz létező személy volt, a tudósítások szerint Gorgiasz tanítványa, azaz ő maga is rhétór (szónok) volt. Kalliklészre a Gorgiaszon kívül az egész, fennmaradt görög irodalomban nem találunk utalást, ami azonban nem feltétlenül jelenti, hogy fiktív alak volna.

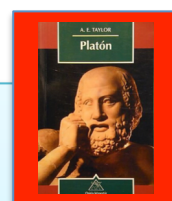
A beszélgetésnek van egy látszólagos és egy valódi tárgya. A látszólagos tárgy (az első beszélgetés Gorgiaszsal) a retorika mibenléte és értéke:

- vajon mesterség-e, vagy sem,
- miben áll a lényege vagy természete (definíció), és
- miben áll az értéke vagy jelentősége az emberi boldogulás szempontjából.

A beszélgetés során azonban kiderül, hogy ennél egy általánosabb, vagy közérdekűbb kérdés tisztázására megy ki a játék:

„Az első beszélgetés során Szókratész és Gorgiasz között a beszélgetés tárgya valóban a retorika jellege és értéke; a második beszélgetés folyamán Szókratész és Pólosz között, kiderül, hogy a retorikáról alkotott eltérő vélemények csakis az emberi boldogságot és boldogulást érintő élesen ellenpontozott etikai meggyőződések függvényében válnak értelmezhetővé. A harmadik és egyben záró, Kalliklésszel lefolytatott emelkedett hangvételű beszélgetés során minden másodlagos kérdés a háttérbe szorul, és pőrén áll előttünk a két rivális életviteli elmélet, s mindkettőt egy nagy formátumú személyiség képviseli és jeleníti meg. Az egész mű célja itt válik nyilvánvalóvá: szembeállítani a személy fölötti jónak szentelt áhítatos életet és a «hatalom akarásának» tipikus elméletét és gyakorlatát a legjobb formában” (A. E. Taylor: Platón, 154.o.).

A *Gorgiasz* életműben elfoglalt helye vitatott, azonban feltehetőleg Platón **korai, „szókratikus” korszakához tartozik** (lásd: **1. Téma, 3. Lecke**), az idea-elmélet kifejtését megelőző alkotói korszakba. Ez azonban nem jelenti, hogy ne volna kiemelkedően fontos szerepe Platón életművében.

A *Gorgiasz* témái ugyanis megegyeznek **Az állam** centrális témáival:

- **az igazságosság** (erkölcsiség) mibenléte és az emberi életben, illetve az boldogságban betöltött státusza (vajon az erőcsős élet jobb-e, vagy az erkölcstelen),
- **a filozófia** mibenléte és szerepe az emberi boldogság és szabadság elérésében,
- **a politika** státusza és szerepe az egyén és a társadalom életében, valamint
- **az „utolsó ítélet”**, illetve a halál utáni élet.

„Élet és életmód a dialógus valódi tétje, nem a retorika és értéke, pontosan úgy, ahogy az *Állam*nak a tétje nem a különböző és egymással vetélkedő politikai-gazdasági rendszerek értéke és érdeme, hanem **az igazságosság, a mértéktartás és az utolsó ítélet**” (A.E. Taylor: *Platón*, 155.o.).

A dialógus a **nomosz-phüszisz** vita kontextusában értelmezendő. A szofisták a **természetre** (*phüszisz*) hivatkozva megkérdőjelezték az emberi **törvények** (*nomosz*) **univerzális érvényességét, illetve kötelező erejét**, és felvetették, vajon annak okán, hogy pusztán emberi megállapodás (konvenció) eredményei, **nem kell-e teljes egészében elvetnünk őket, illetve olyan törvényekkel felváltanunk, amelyeket a „természet” diktál.**

Ez eszmetörténeti szempontból jelentős újdonságot hoz a görögség kultúrájában, minthogy a hagyományaik által szentesített **törvényeket** (szokásokat, erkölcsöket) **isten** **eredetűeknek**, és ennyiben megfellebbezhetetleneknek tekintették. A

„természetre” való hivatkozás a (mesterséges) emberi megállapodással szemben igazolhatónak látszó joggal szolgál az utóbbiak megkérdőjelezésére.

A „természet” azonban valójában egyfajta ideológiai szlogenként funkcionál az extrém phüszisz-pártiak (lásd Kalliklészt) szótárában az önzés és a hatalomvágy jogosságának igazolására, és az az álláspont áll mögötte, hogy a hatalmasabbnak vagy erősebbnek természet adta joga a gyengébb feletti uralkodás (ld. Kalliklész beszédét, *Gorgiasz* 482c-486d).

Emögött az a Szókratészével gyökeresen ellentétes morális (helyesebben immoralista) meggyőződés áll, hogy jobb jogtalanságot/igazságtalanságot elkövetni, mint elszenvedni. Mind a *Gorgiasz*, mind *Az állam* felfogható úgy, mint amelyekben Szókratészen keresztül Platón az erkölcsösség (ld. Szókratész álláspontját: jobb jogtalanságot/igazságtalanságot elszenvedni, mint elkövetni) racionalitását kívánja igazolni, azaz az extrém phüszisz-párti szofistákkal szemben amellet érvel, hogy az erkölcsös (= igazságos) élet jobb, mint az erkölcstelen, mégpedig nem egyszerűen a másinak (vagy általában a többségnek) jobb (amit a szofisták sem tagadnak), hanem magának a cselekvőnek.

„jogtalanságot elkövetni – ez a legnagyobb rossz” (469b)

A történeti Szókratész számára ezt a meggyőződést az a tanítása alapozta meg, hogy „az erény tudás” (=„erkölcsi intellektualizmus” vagy „racionalista etika” lásd: 10. Téma, 2. Lecke), melyet Platón szintén magáénak vall. E szerint a tudás (konkrétan a jóra vonatkozó tudás vagy ismeret) az erkölcsös cselekvés szükséges feltétele. Ugyanis „mindenki a jóra törekszik”, ezért ha valaki nem a jót teszi, az csupán azzal magyarázható, hogy nem tudja, mi a jó vagy a helyes.

Noha *Gorgiasz* maga – a dialógus tanúság alapján – nem osztja az extrém phüszisz iskola álláspontját, azáltal, hogy a dialógus címadójának választja, Platón azt sugallja, hogy *Gorgiasz*, mint „véleményformáló értelmiségi” valamilyen értelemben felelős a Kalliklész-félék immoralista ideológiájáért.

További olvasmányok:

Platón: *Gorgiasz*. Ford. Péterfy Jenő fordításának felhasználásával Horváth Judit. Budapest, Atlantisz 1998.

A. E. Taylor: *Platón*. Ford. Bárány István, Betegh Gábor. Osiris kiadó, Budapest 1997, 150-185.

Ellenőrző kérdések:

1. Ki volt Gorgiasz, és mi a jelentősége?
2. Hogyan értékelhető a történeti Gorgiasz és a Platón által ábrázolt Gorgiasz viszonya?
3. Mi a *Gorgiasz* c. dialógus látszólagos és valódi tárgya, mi a tétje, és milyen eszmetörténeti kontextusban értelmezendő?
4. Milyen kérdésben képviselnek ellentétes álláspontot Szókratész és a *phüszisz*-pártiak?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Vajon miért nehezebb Szókratész számára amellet érvelnie, hogy az erkölcsös élet *az egyes ember számára* (is) jobb, mint ha amellet kellene érvelnie, hogy a *társadalom* számára jobb?